

MEGEMLEKÉZÉS

Irta: Kek Zsigmond

1941. november 18. Négy éve mulott, de emléke, ha négynapos lenne, nem lehetne élesebb: nyirkos őszi nap délutánján a szabadkai törvényszék épületében itélkeztek a fasiszta »kölszabáditók«. Vádjuk egyféle: kommunizmus, ítéletük egyféle: halál. Védelem, enyhítő körülmény nincs: tizenöt halálos ítélet. A fasiszmus nyomában csak halál teremhet. Három-négy hónapon át kinzott, fáradt arcok, de kemény tekintetek néznek az ügyész szemébe.

A vértörvényszék sietve, idegesen szedelőzködik, a halálraítéltek lassan, nyugodtan vonulnak ki. Az erőszak nyugtalan, az igazság nyugodt.

Az ítélet és végrehajtás között rövid ut van: a törvényszéktől a kaszárnyáig és rövid idő van: egy óra. De ez a rövid ut és a rövid óra, minden lépés és minden perc makacs megmutatás, az igazság elszánt propagandája: érzik mindnyájan, hogy mint eddigi harcuk, utolsó lépésük, utolsó szavuk is a proletár utókoré — ahogy József Attila mondaná. Ilyak mindnyájan, 26 30 év közöttiek, de ez a két-három évtizedük a legnagyobb és legszen-
tebb mozgalomé volt, rövid életük tőkéjét egészen befektették, az örök emberi szabadságmozgalom időtlen folyamába ágyazták. Nem halálba indultak most, hanem a proletáriátus mély örökkévalóságába.

A kaszárnya egy termében zsufolódtak össze a halálbamenők, a hozzátartozók és a csendőrök, detektívek serege. Utolsó percükig ott van a fegyveres erőszak, a halál pillanatáig félnek tőlük. És ők ott is, mint a kinok három hónapja alatt, nyugodtan néznek véreskezű kinzók szemébe. Tudják, hogy az akasztófaig kísérhetik őket, de a szabad gondolatnak tovább van útja: azt nem lehet útján megállítani, meggyilkolni, megvan rendíthetetlen, nyugodt és biztos járása öntudattól öntudatig, amíg új mozgalommá érik. Ennek a megállíthatatlan gondolatnak méltósága kíséri őket a bitőig.

Megkezdődik a bucsuzás, a vigasztalás szaggatott szavait hallani minden kis csoportból: nem őket, hanem ők a halálbamenők vigasztalják a hozzájuk tartozókat. Az elítéltek nyugalmán és bátorságán elakad a kitörő fájdalom, elhalkul a sírás, rövidül a bucsu. S amikor elmennek a hozzátartozók s megkezdődik a halál hívása az utolsó baráti ölelés marad még, amiben megpecsételik azt, amiért küzdöttek, ami nélkül az élet semmi s amiért a halál is érdemes.

Elhangzik az első hívás: lassan, bátran nyugodtan megy a hívott végig a sáros udvaron tizenöt akasztófa glédája előtt az övéhez. Egy döbbenetes perc s megszólalnak a dobok — de túl dobpergésen mindenkinek hallhatóan, ércesen, el nem felejthető módon felhangzik: Éljen a szabadság, éljen a Szovjet köztársaság! Mind-egyiknél megszólalnak a dobok s elfojtani próbálják az utolsó harci

kiáltást, ami hol szerbül, hol magyarul élteti a halál küszöbén az élet szabadságát, a dolgozó nép egységét, a szabadságszerető népek testvériségét és mindennek drága foglalatát a Szovjetet. Milyen könnyen és boldogan kiáltjuk most ezt. Ne felejtjük volt idő, amikor csak a halállal szemközt lehetett éltetni a szabadságot, demokráciát. Szovjetet. Ne felejtjük hányan kiáltották Vajdaságban, Jugoszláviában, mindenfelé 1941-től 1945-ig utolsó percekben a halállal szemközt utolsó üzenetüket annak a szabadságnak, amiben

SIMOKÓVICS RÓKUS

a HID szerkesztője

mártirhalált halt 1941 őszén

ma élünk. Magyar és szláv elvtársak kiáltották el előttünk, az ő ajkukról vettük át Vajdaság népei az egység és testvériség szent szavait, amik ma, annyi vér s könny után valóság. Ahogy üriül a terem, ahogy egyet-egyet szólítanak az ottmaradók már csak a dobpergést figyelik, az utolsó harci kiáltást várják társuk ajkáról. Ez most már utolsó érdekelttségük az elvhűségnek, bátorságnak, még egy végső fényes jelét hallani társuktól. Az utolsó szó jogával él

is mindegyik, hiába önkény, zsarnokság, elnyomás, hiába vértörvényeszek, bajonét, dobpergés: az utolsó szó a szabadságé, igazságé. Dacosan szembekidítja az igazságot a hohérok arcába, az elvhűség utolsó üzenetét küldi a hátramaradt bajtársaknak.

Férfi bátorságával megy az egyetlen női elítélt is, teljes önuralommal, nyugodtsággal. A kaszárnya sáros, latyakos udvarának tócsáit kikerüli, egy-egy tócsán egyszerűen átszökken, mint aki az utcán jár gondtalan. Verés, kínzás, halálos ítélet meg nem tört, bátor s hű lány voltál Lola életben-halálban. A kaszárnya udvaron vérszomjas vagy kíváncsi, megdöbbenő vagy sajnálkozó arcok százai mellett megy el fenséges nyugalommal, bicogó lábbal s emelt fővel. Olyan kihívó bátorsággal néz az ítélet felolvasójára, hogy annak elakad szava. A csúf halált fenséges széppé teszi nyugalma, érzi, hogy utolsó mozdulata is megmutatás; hogy a halálközdelem is intés. Rókus, öreg harcok, jól harcoltál! És te Ottmár, bardunk, tanítónk, utolsó perced is a mozgalomé voltak, utolsó soraid tiédnek harcról s győzelemről szóltak, a síralomház sarkában is a mozgalom lehetőségeiről és a győzelem bizonyosságáról beszéltél. »Mi meg nem értük, de azért, ami el fog jönni, érdemes volt!« Az akasztófa alatt szembekiáltottad elítélőidnek. Szabadkának, Vaidaságnak a szabadság győzelmét. A győzelem itt van Ottmár testvér és a győzelem a tiéd is!

Megkínzott testvérek, harcotok és éltetek a győzelmes proletár utókoré!

♦♦♦♦♦

VERSEK A SZOMORÚSÁG HÓNAPJAIBÓL (1941—42 telén)

Irta: Latacz István

Ezek a versek az akkori közhangulat fejlődésének kifejezői, úgy, ahogy azt írójuk és olvasójuk azokban a sötét napokban átélték. Ahogy a mindent letipró borúlátás lassan átváltozik derűlátássá, ahogy az első ütésektől megtántorodott élet lassan magához tér, emelkedik a sárbatiprot emberek reménykedése is a versekben. Tulajdonképpen nem is a költő volt ennyire borúlátó, hanem az olvasó; ha azt ma már senki sem vallja is be szívesen. Reményvesztett vidékünk fulladozásának fojtott hangja sötétlik a csendes sorokban. De amikor 1942 telén a végtegen orosz mezőkön a fasizmus az első halálos csapásokat kapta, bizakodás gyulladt a könnyező szemekben, s ennek nyomán a versek is frissebb csengést kaptak. A gyász után a cselekvő ember akarása mozdul meg ütemesen.

Szerető szerelmes jelképek közé rejtőzik a mozgalmakat ért csapásokon, síró, el-elcsukló zokogás. A maga téltenségén és tehetetlenségén dühödő ember fogcsikorgatása tájfestő és multat rajzoló mondatokba buvik, mert a csendőnyomozók és más pribékek látogatása minden pillanatban lehetséges volt. S az allegóriák és metaforák szóvirágai takarták az őszinte beszédet.

Nem akartam változtatni ezen a szövegen, mert így dokumentum, csak így hű kifejezője egy rövid, dermedt korszak aléltóságának és eszméőszándékának. Legyen így emlék és szerény virág a mártírnőhálalt halt Mayer Ottmárék hervadhatatlan koszorújában.